

OSTROŁĘCKIE OBSERWATORIUM OŚWIATOWE 2021/22

Zdalne nauczanie w ostrołęckich szkołach podstawowych oczami rodziców

Joanna Stelmach

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

Wprowadzenie

Z powodu pandemii COVID-19, w ostatnich dwóch latach szkoły – długo- lub krótkofalowo – prowadziły zajęcia zdalnie. Z tą nową dla wszystkich sytuacją wiązały się specyficzne wyzwania i trudności. W broszurze przedstawiamy, z jakimi trudnościami, oczami rodziców uczniów, mierzyły się ostrołęckie szkoły podstawowe, i które z trudności udało im się w czasie trwania nauki zdalnej przezwyciężyć. Opisujemy także, jakiego wsparcia ze strony rodziców lub opiekunów potrzebowali uczniowie i jak te potrzeby zmieniały się w czasie oraz różniły między szkołami.

Światowa Organizacja Zdrowia ogłosiła pandemię COVID-19 11 marca 2020 r. W Polsce od 25 marca 2020 r. szkoły miały obowiązek realizacji kształcenia na odległość. We wrześniu uczniowie powrócili do szkół, aby po niecałych dwóch miesiącach znów wrócić do nauki zdalnej, która trwała nieprzerwanie do końca kwietnia 2021 r.

„Edukacja cyfrowa oraz edukacja online, przez wiele lat traktowane jako dodatek do edukacji tradycyjnej, stały się dziś po raz pierwszy w historii podstawą edukacji systemowej” (Plebańska, Szyller, Sieńczewska, 2020, s. 4).

Jednak, jak zauważają badacze, edukacji zdalnej nie da się zorganizować z dnia na dzień, jest to proces złożony i wieloetapowy; wymaga też odpowiedniego przygotowania zarówno w obszarze technologicznym (sprzęt i infrastruktura internetowa), jak i kompetencyjnym

(kompetencje cyfrowe nauczycieli i uczniów, umiejętności dydaktyczno-metodyczne nauczycieli, wsparcie uczniów w obszarze poznawczym, emocjonalnym i systemowym – komunikacyjnym; Ptaszek i in., 2020b).

„Jednym z najpoważniejszych problemów, jaki wiązał się ze zdalnym nauczaniem, było objęcie nauką wszystkich uczniów” (Zahorska, 2020, s. 3).

Badaczka wskazuje na zasadniczą rolę kapitału materialnego i kulturowego uczniów w powstawaniu wykluczenia cyfrowego. Umożliwiają one zapewnienie odpowiedniego do nauki sprzętu oraz wsparcie rodziny w samej nauce czy motywację do jej podjęcia. Uczniowie pochodzący z rodzin o mniejszym kapitale materialnym i kulturowym są więc narażeni na wykluczenie z nauki zdalnej.

Edukacja zdalna zajmowała więcej czasu niż tradycyjna. Prawie wszyscy nauczyciele (90%) dłużej przygotowywali lekcje. Więcej czasu na naukę przeznaczyło 62% uczniów, a czasu na naukę z dzieckiem 52% rodziców (Ptaszek i in., 2020b). Po zamknięciu szkół połowa uczniów i nauczycieli zaczęła korzystać z internetu 6 lub więcej godzin dziennie w dni robocze, a prawie 30% tyle samo również w weekendy (Ptaszek i in., 2020a).

Nie dziwi więc występowanie wyraźnych symptomów nadużywania mediów cyfrowych wśród uczniów, ich rodziców i nauczycieli – przemęczenia, przetładowania informacjami, niechęci do korzystania z komputera. We wszystkich badanych grupach poziom subiektywnego dobrostanu psychicznego i fizycznego obniżył się (Ptaszek i in., 2020a), choć nauka zdalna nie była oczywiście jedynym tego powodem – trwała pandemia.

Zamknięcie młodzieży w domach doprowadziło do ograniczenia kontaktów międzyludzkich, a w konsekwencji – osłabienia relacji rówieśniczych. Ograniczone interakcje społeczne zmniejszyły szanse nastolatków na rozwój kompetencji społecznych. Zwiększone poczucie samotności oraz zmniejszone poczucie przynależności do grupy były z kolei powodami obniżenia motywacji i zaangażowania w naukę podczas edukacji zdalnej (Jaskulska i in., 2021).

W okresie pandemii satysfakcjonujące relacje z rówieśnikami, ich wsparcie i posiadanie przyjaciół okazywały się czynnikami obniżającymi negatywne skutki doświadczeń tego czasu w funkcjonowaniu młodych ludzi (Jaskulska i in., 2021).

Mimo powrotu nauki stacjonarnej, oprócz bieżących problemów, zbieramy też żniwo półtorarocznego nauczania zdalnego. Do głównych obszarów, którymi należy się zaopiekować (najlepiej systemowo), należą zdrowie fizyczne i psychiczne wszystkich uczestników edukacji na odległość: nauczycieli, uczniów i ich rodziców, wsparcie w nauce tych uczniów, którzy nie najlepiej radzili sobie z nauką zdalną oraz rozpoznanie potrzeb i możliwości wsparcia dwóch szczególnie dotkniętych przez pandemię grup osób: uczniów ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi i tych, którzy osobiście zetknęli się z chorobą COVID-19 (chorując sami i/lub doświadczając choroby lub śmierci bliskich; Brudzińska, Godawa, 2021).

Jest to również czas na dalsze badania, które pozwolą ocenić, co w nauce zdalnej było dobre, i jak możemy przenieść te doświadczenia do nauki stacjonarnej.

Metodologia badania

Badanie prowadzone było w ramach projektu „Ostrołęckie obserwatorium oświatowe”. Objęto dwie grupy (dwa roczniki) badanych: pierwsza grupa badana była we wrześniu 2020 r., zaś druga w październiku 2021 r.

OSOBY BADANE

Badaną populację stanowili rodzice i opiekunowie ósmoklasistów siedmiu publicznych ostrołęckich szkół podstawowych. Od rodziców lub opiekunów uczniów, którzy w roku szkolnym 2020/21, będąc w siódmej klasie, uczestniczyli w pierwszym okresie nauczania zdalnego (marzec - czerwiec 2020), zebrano N=374 ankiety, z których 49,1% dotyczyło dziewcząt; ogółem zaś opisywały doświadczenia 76% wszystkich uczniów tego rocznika. Od rodziców lub opiekunów ósmoklasistów w roku szkolnym 2021/2022, którzy w siódmej klasie podlegali nauczaniu zdalnemu od października 2020 roku do kwietnia/maja 2021 roku, zebrano N=622 ankiety, z których 50,2% dotyczyło dziewcząt; ogółem zaś odnosiły się do 89% wszystkich uczniów tego rocznika.

NARZĘDZIA

Rodzice wypełnili ankiety zawierające m.in. pytania o edukację zdalną. Uczniowie natomiast przystąpili do sprawdzianów umiejętności z języka polskiego i matematyki, badających ich przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty na niecały rok przed jego pisaniem.

CEL ANALIZ

Celem prezentowanych tym opracowaniu analiz było:

- zbadanie zmiany natężenia występowania trudności związanych z nauką zdalną między rokiem szkolnym 2019/2020 a 2020/2021,
- określenie nasilenia tych trudności w poszczególnych szkołach,
- prześledzenie potrzeby wsparcia ze strony rodziców w różnych zakresach funkcjonowania związanego z nauką zdalną

CZAS BADANIA

Choć piszemy o „zmianach w czasie”, porównujemy w rzeczywistości dwa roczniki badanych uczniów: w pierwszym badaliśmy dwa punkty czasowe, kwiecień i czerwiec 2020 r., w drugim – tę część roku szkolnego 2020/2021, w której szkoły funkcjonowały zdalnie. Zakładamy, że grupy te nie różniły się istotnie, ponieważ w obu przypadkach grupa osób, która wypełniła ankietę, była reprezentatywna dla danego rocznika.

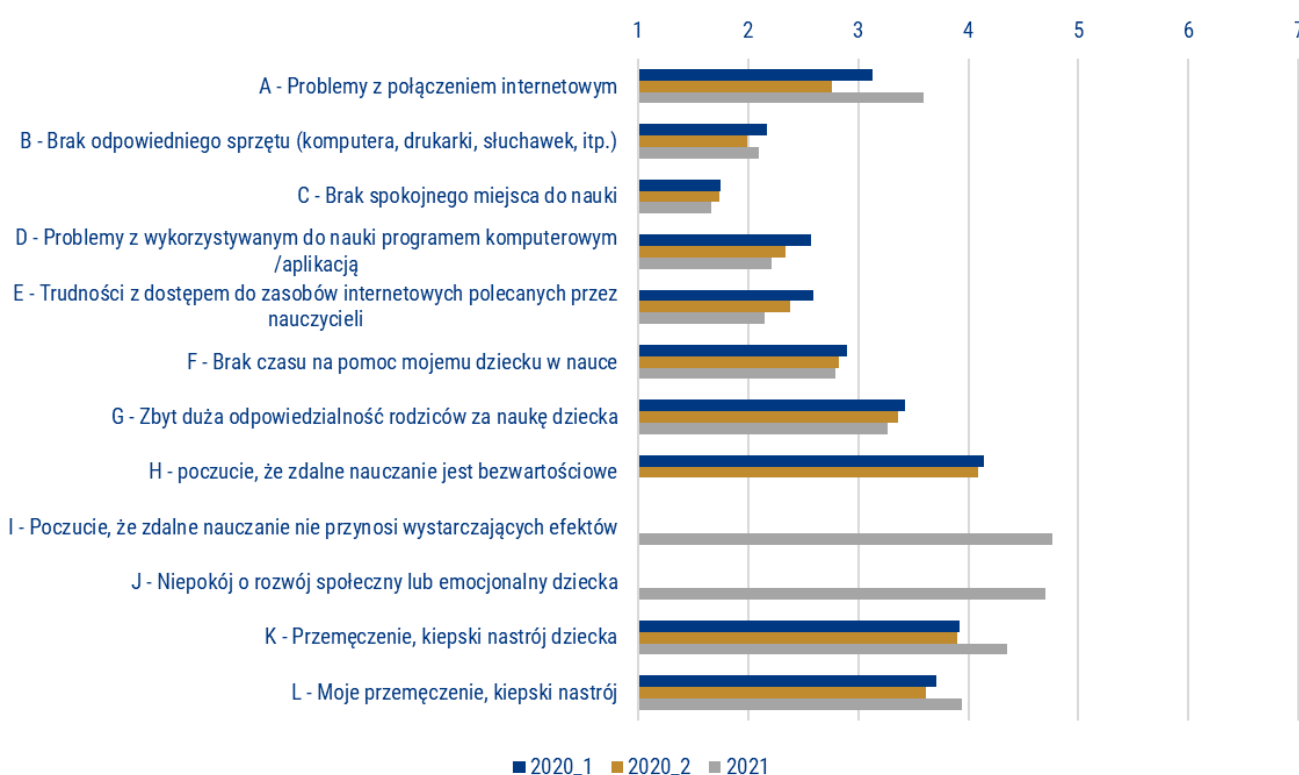
Przezwyciężone trudności w nauce zdalnej

Z nauką zdalną powiązane są specyficzne trudności, które można przypisać do dwóch grup: **trudności technicznych** (problemy ze sprzętem, internetem, miejscem do nauki itd.; kategorie A–E na wykresie) oraz **trudności osobistych** (przemęczenie, brak czasu na pomoc dziecku, przytłoczenie odpowiedzialnością itd.; kategorie F–L na wykresie).

Sprawdźmy, jakie natężenie tych trudności zadeklarowali ostrotęccy rodzice w trzech punktach czasowych – pierwszym miesiącu nauki zdalnej (2020_1), trzecim miesiącu nauki zdalnej (2020_2), całym rokiem szkolnym 2020/21 (2021).

Jak często pojawiały się poniższe trudności?

Stupki przedstawiają średnie dla miasta. Częstotliwość występowania opisano liczbami 1–7, gdzie: 1 – nigdy, 4 – od czasu do czasu, 7 – zawsze.

Uwaga: W badaniu z 2021 r. doprecyzowaliśmy kategorię „poczucie, że zdalne nauczanie jest bezwartościowe”. Została zamieniona na dwie inne, opisujące poczucie niskiej efektywności kształcenia zdalnego oraz niepokój o rozwój społeczny i emocjonalny dziecka.

Na powyższym wykresie szare słupki przedstawiają ostatni punkt czasowy – jeśli więc są najkrótsze w porównaniu z granatowymi i złotymi oznacza to, że natężenie występowania danej trudności zmalało w czasie. Ta sytuacja dotyczy trudności związanych z brakiem spokojnego miejsca do nauki (który nigdy

nie był dotkliwy dla uczniów Ostrotęki), problemów technicznych z programami, aplikacjami czy dostępem do źródeł. Rodzice kolejnego badanego rocznika nieco rzadziej odczuwali brak czasu na pomoc dziecku w nauce (średnia: rzadko) i przytłoczenie odpowiedzialnością za naukę dziecka (średnia: rzadko).

Przyczyną **wzrostu trudności związanych z jakością połączenia internetowego** może być częstsze niż na początku edukacji zdalnej prowadzenie przez nauczycieli lekcji synchronicznie, a więc przesyłanie i pobieranie dźwięku i obrazu.

Nie dziwi z kolei, choć może martwić (a najlepiej – skłonić do poszukiwania rozwiązań systemowych), kumulatywny charakter trudności osobistych – przemęczenia i kiepskiego nastroju zarówno uczniów, jak i rodziców. Przyczyn można tu upatrywać w zbyt długim czasie spędzonym przy urządzeniach elektronicznych, nadmiarem zadań oraz ograniczonymi kontaktami międzyludzkimi.

Co ciekawe, zmiana ta dotyczy uczniów poszczególnych szkół ostrołęckich (i ich rodziców) w różnym stopniu; w dwóch szkołach natężenie tej trudności spadło!

Poniżej przedstawiono wykresy obrazujące, jak często uczniowie danej szkoły, w opinii ich rodziców/opiekunów, byli przemęczeni.

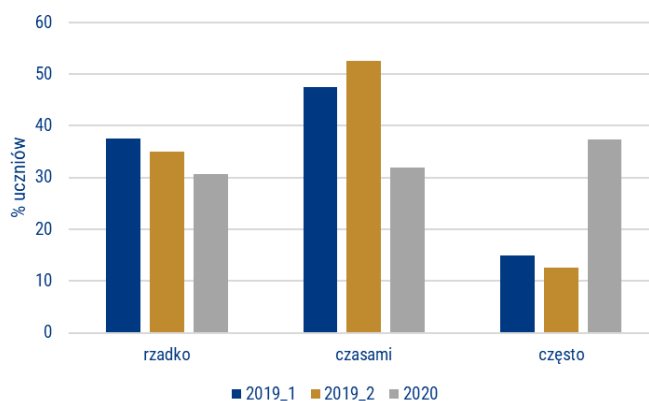
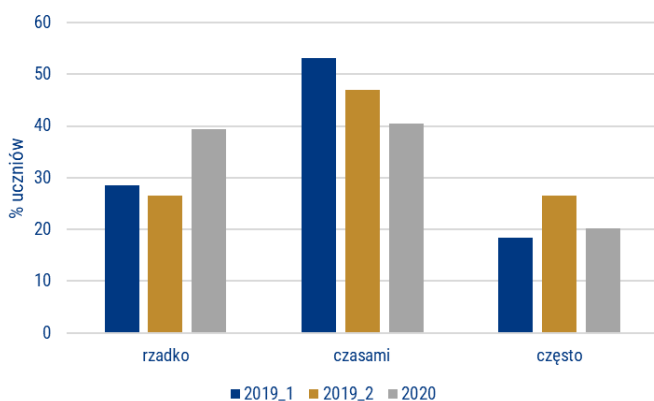
Lewy wykres przedstawia jedną z dwóch szkół, w której odsetek często odczuwających przemęczenie zmalał w trakcie trwania edukacji zdalnej (szare słupki w kategoriach „czasami” i „często” niższe od złotych i granatowych). Z kolei prawy – jedną ze szkół, w której odsetek ten wzrósł w czasie.

Czym wyróżniają się szkoły, których mniejszy procent stanowią przemęczeni uczniowie? W porównaniu z uczniami innych szkół, rodzice formułują wobec nich niższe oczekiwania edukacyjne. Prawdopodobnie uczniowie ci nie odczuwają aż takiej presji, żeby się uczyć, więc w warunkach „oddalenia” od szkoły, poświęcali mniej czasu na naukę.

Niestety nie jest to wyjaśnienie, które można prosto przełożyć na jednoznaczne rekomendacje. Pokazuje jednak, że to raczej nauka, a nie np. rozrywka przy komputerze, była czynnikiem przeciążającym uczniów.

Jak często dziecko było przemęczone, w kiepskim nastroju?

Z lewej – wykres dla szkoły SP A, z prawej – SP E (symbole przypisane losowo). Wysokości słupków przedstawiają procent uczniów danej szkoły, którzy byli przemęczeni „rzadko”, „czasami” lub „często”.

Kolejną kategorią trudności, których częstotliwość występowania wzrosła wraz z przedłużającą się edukacją na odległość, było poczucie, że zdalne nauczanie nie przynosi wystarczających efektów.

Wzrost ten może być jednak spowodowany przeformułowaniem pytania na bardziej precyzyjne i znaczeniowo „łżejsze”; w badaniu w 2020 r. kategoria ta była opisana jako „poczucie, że nauczanie zdalne jest bezwartościowe”.

Choć więc nie możemy zbadać ilościowo zmiany, która zaszła w tym zakresie, warto zwrócić uwagę na fakt, że niezależnie od momentu badania, była to trudność dotycząca największej liczby badanych. Jako jedyna we wszystkich punktach czasowych przekracza barierę średniej „od czasu do czasu” na stronę „często”. Jest to też egalitarna trudność, występująca u wszystkich, niezależnie od poziomu wykształcenia rodziców, aspiracji edukacyjnych względem ucznia czy kapitału kulturowego rodziny.

Przekonanie rodziców i uczniów o tym, że nauka zdalna ma sens, lub sprawienie, że tego sensu nabierze, np. poprzez zwiększenie efektywności nauczania, czego wyraźnie oczekują rodzice, staje się największym wyzwaniem stojącym przed osobami odpowiedzialnymi za edukację w dobie pandemii. I nie tylko wtedy.

Podsumowując wątek trudności, należy pamiętać o tym, że w Ostrołęce znakomita większość trudności średnio występowała rzadziej niż „od czasu do czasu”. Trudności techniczne (braki sprzętu, problemy z programami itp.) zostały szybko przezwyciężone – spadki obserwowaliśmy już między 1. a 3. miesiącem nauki zdalnej. Wraz z trwaniem pandemii nasilały się jednak trudności natury osobistej, m.in. przemęczenie.

Do ankiety skierowanej do rodziców w 2021 r. dodano pytanie „Jak często w poprzednim roku szkolnym podczas nauki zdalnej dziecka, którego dotyczy ankieta, pojawiała się trudność: niepokój o rozwój społeczny lub emocjonalny dziecka?”. Trudność tę ostrołęccy rodzice odczuwali średnio trochę częściej niż „od czasu do czasu”.

Z badań ogólnopolskich (Jaskulska i in., 2021) wynika, że jedna czwarta uczniów zauważyła pogorszenie relacji rówieśniczych w czasie pandemii – szczególnie narażone były na to dziewczęta i uczniowie szkół wiejskich. W odpowiedziach ostrołęckich rodziców pytanych o poziom niepokoju o rozwój społeczny dziecka nie ma istotnych różnic dotyczących płci – martwią się oni w równym stopniu o synów, co o córki.

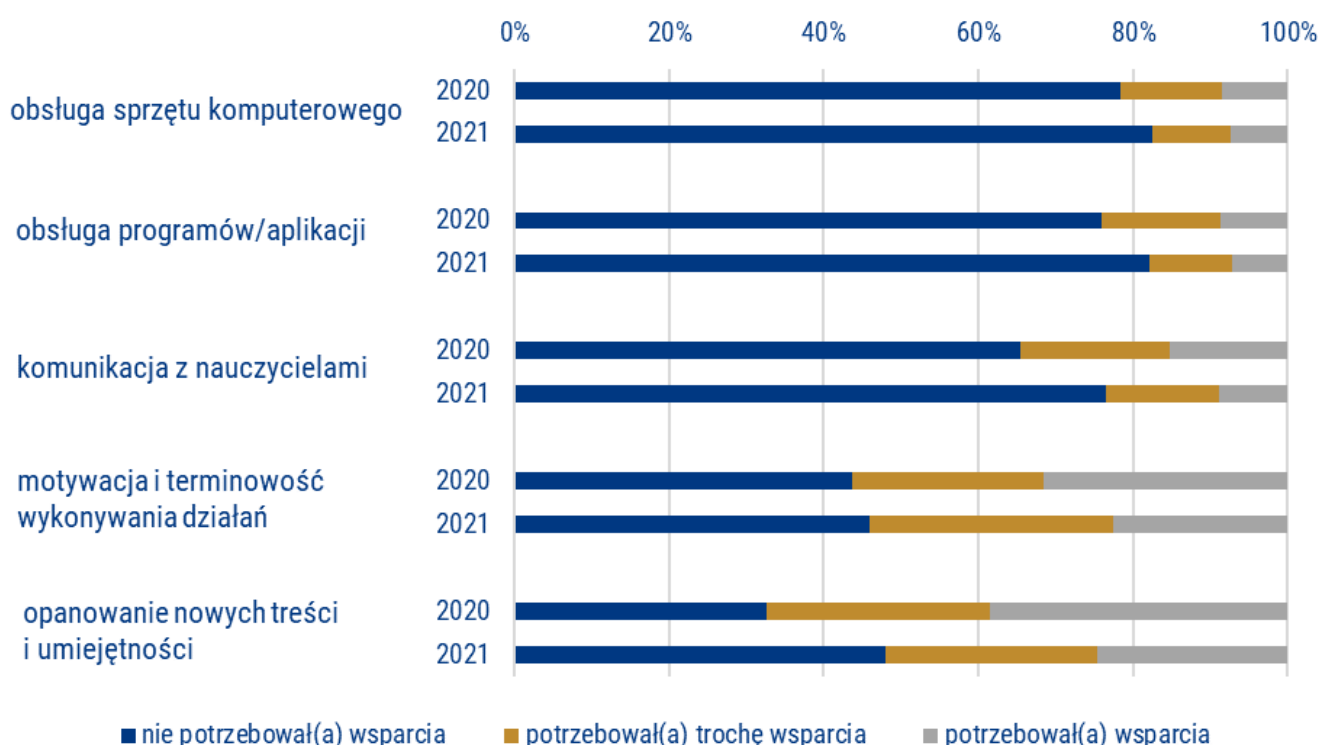
Raport Jaskulskiej i współpracowników wskazuje jednak kierunek działań. Okazuje się, że w czasie nauki zdalnej uczniom udawało się utrzymywać lub zacieśniać relacje z nauczycielami (nauczycielkami), a w szczególności z wychowawcami (wychowawczyniami) klas. Jest więc potencjał, aby te relacje „wykorzystać” do działań budujących i zacieśniających więzi rówieśnicze. To dorośli muszą teraz szczególnie zadbać o ten aspekt rozwoju uczniów i uczennic.

Wsparcie rodziców w trakcie nauki zdalnej

Pytaliśmy rodziców/opiekunów o to, jak dużego wsparcia z ich strony potrzebowało ich dziecko w trakcie nauki zdalnej. Wyróżniliśmy dwa aspekty pomocy - **techniczny** (obsługa komputera i programów) oraz **merytoryczny** (motywacja i terminowość oraz opanowanie nowych treści i umiejętności). Komunikacja z nauczycielami łączy w sobie oba te aspekty.

Jak dużego wsparcia potrzebowali uczniowie w trakcie nauki zdalnej?

Zmiana w czasie między rokiem szkolnym 2019/2020 (2020) a 2020/2021 (2021). Granatowy pasek wskazuje odsetek uczniów z danego rocznika samodzielnych w opisywanym zakresie.

W drugim roku szkolnym nauki zdalnej (2020/2021) potrzeba wsparcia ze strony rodziców zmalała we wszystkich badanych aspektach. Najmniejszą różnicę obserwujemy w kwestii motywacji i terminowości wykonywania zadań – wsparcia w tym zakresie potrzebował co drugi uczeń. Aspekt ten przewyższył dotychczasowego lidera, którym była pomoc w opanowaniu nowych treści i umiejętności.

Pozwala to przypuszczać, że w trakcie nauki zdalnej co najmniej część uczniów nabyła nowe kompetencje w zakresie

obsługi sprzętu komputerowego, programów i aplikacji używanych w nauczaniu zdalnym, komunikacji z nauczycielami oraz samodzielnego opanowywania nowych treści i umiejętności, a także – choć w mniejszym stopniu – motywowania się i dotrzymywania terminów.

Pamiętając, że motywacja do nauki w trakcie izolacji jest osłabiana m.in. przez brak relacji rówieśniczych, zwróćmy uwagę także na fakt, że wciąż co drugi uczeń potrzebował pomocy rodziców w zakresie opanowania nowych treści i umiejętności.

Podsumowanie

Drugi rok nauki zdalnej (2020/2021) przyniósł uczniom ostrołęckim wytchnienie od problemów natury technicznej, ale pogłębił trudności osobiste. Zmalało poczucie rodziców, że zbyt duża odpowiedzialność za naukę ich dzieci spoczywa na ich barkach. Zmalał także zakres wsparcia, którego potrzebowali uczniowie ze strony swoich opiekunów. W związku z przewidywanym końcem pandemii i powrotem do nauczania stacjonarnego na dłużej, przedstawiamy rekomendacje na czas popandemiczny.

1 Dobrostan psychofizyczny uczniów

Im dłużej trwała edukacja zdalna, tym bardziej przemęczeni byli uczniowie i ich rodzice, co skutkowało obniżeniem nastroju. Problem ten dotyczył uczniów o wyższych aspiracjach edukacyjnych rodziców i mógł być pogłębiany przez poczucie niskiej efektywności nauczania zdalnego. Należy szukać rozwiązań, które pozwolą uczniom osiągnąć zamierzone efekty bez szkód dla ich dobrostanu psychofizycznego. Pomocne byłoby np. międzyprzedmiotowe monitorowanie ilości pracy, którą uczniowie muszą wykonać w domu, a także wprowadzenie tematu dbania o swój dobrostan psychofizyczny np. na godzinach wychowawczych.

2 Relacje rówieśnicze

Choć nie badaliśmy tego zagadnienia bezpośrednio, wysoce prawdopodobne jest, że w trakcie nauki zdalnej relacje rówieśnicze ostrołęckich uczniów uległy rozluźnieniu. W czasie popandemicznym należy zwrócić szczególną uwagę na zachęcanie uczniów do nawiązywania takich relacji i wspomaganie w ich rozwoju, np. poprzez dobieranie metod nauczania uwzględniających pracę grupową czy organizowanie aktywności pozalekcyjnych.

Literatura

Brudzinska, P., Godawa, S. (2021). Sytuacja psychospołeczna uczniów podczas pandemii Covid-19 – przegląd badań 2020 – 2021.04. *Acta Universitatis Nicolai Copernici Pedagogika [online]*, 41 (1), 123–146.

Jaskulska, S., Jankowiak, B., Marciniak, M., Klichowski, M. (2021). Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w doświadczeniach uczniów i uczennic: ocena relacji szkolnych i jej uwarunkowania. *Wychowanie w Rodzinie, tom XXIV, 2/2021*. Wrocław.

Plebańska, M., Szyller, A., Sierczewska, M. (2020). *Edukacja zdalna w czasach COVID-19. Raport z badania*. Warszawa: Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego.

Ptaszek, G., Bigaj, M., Dębski, M., Pyżalski, J., Stunża, G.D. (2020a). Zdalna edukacja – gdzie byliśmy, dokąd idziemy? Wstępne wyniki badania naukowego „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa”. Warszawa 2020.

Ptaszek, G., Bigaj, M., Dębski, M., Pyżalski, J., Stunża, G.D. (2020b). *Edukacja zdalna: co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Zahorska, M. (2020). *Sukces czy porażka zdalnego nauczania?* Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.

O projekcie

 ALEKSANDRA JASIŃSKA-MACIĄŻEK
Kierownik projektu

 badania.edukacyjne@uw.edu.pl

 www.pedagog.uw.edu.pl/ostroleka

 Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego
ul. Mokotowska 16/20, 00-561 Warszawa

Projekt naukowy „Ostrołęckie obserwatorium oświatowe” jest prowadzony na podstawie umowy o współpracy między Miastem Ostrołęką a Wydziałem Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Celem „Ostrołęckiego obserwatorium oświatowego” jest wsparcie lokalnej polityki edukacyjnej przez opracowywanie tematycznych ekspertyz.